

Optokanalisation till Rhyzeliusgården och Syslomansgården

L2011:4081

Kv Absalon 20, Aposteln 3 samt Gråbrödragatan,

Kungsgatan och Ågatan

Linköpings stad och kommun

Östergötlands län

Linnéa Hernqvist

Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet	Absalon 20, Aposteln 3 och Innerstaden 1:3
Socken/stad	Linköping
Kommun	Linköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningar	L2011:4081
Fastighetskartans blad	647 53 55 och 647 53 05
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Höjdsystem	RH 2000
Mätteknik	RTK-GPS
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Lst beslut	2021-10-04
Lst dnr	431-1994-2021
Lst handläggare	Åsa Westin
ÖLM dnr	0174/21
ÖLM projektnr	001847
Undersöknings-id	202101215
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Utsikt bredband AB
Projektledare	Linnéa Hernqvist
Biträdande projektledare	-
Personal	-
Rapportansvarig	Linnéa Hernqvist
Fältarbete	2021-11-01—2022-05-25
Totalt undersöktes	165 löpmeter och en grop om 1,2 m ²
ÖM intrasisnr	-
Foto	Ja
Fynd	Nej
Analys	-
Grafik	Linnéa Hernqvist
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.
Upphovsrätt: om inget annat anges gäller Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Optokanalisation till Rhyzeliusgården och Syslomansgården

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar	4
Syfte och metod	7
Undersökningsresultat	7
Rhyzeliusgården	7
Gråbrödragatan och Ågatan	7
Syslomansgården	7
Referenser	10
Bilaga 1. Ritningar	11

*Omslagsbild: Gråbrödragatan. Stenhuset, Rhyzeliusgården (Kv Absalon 20).
Foto mot sydöst, Linnéa Hernqvist, ÖM.*

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM
ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

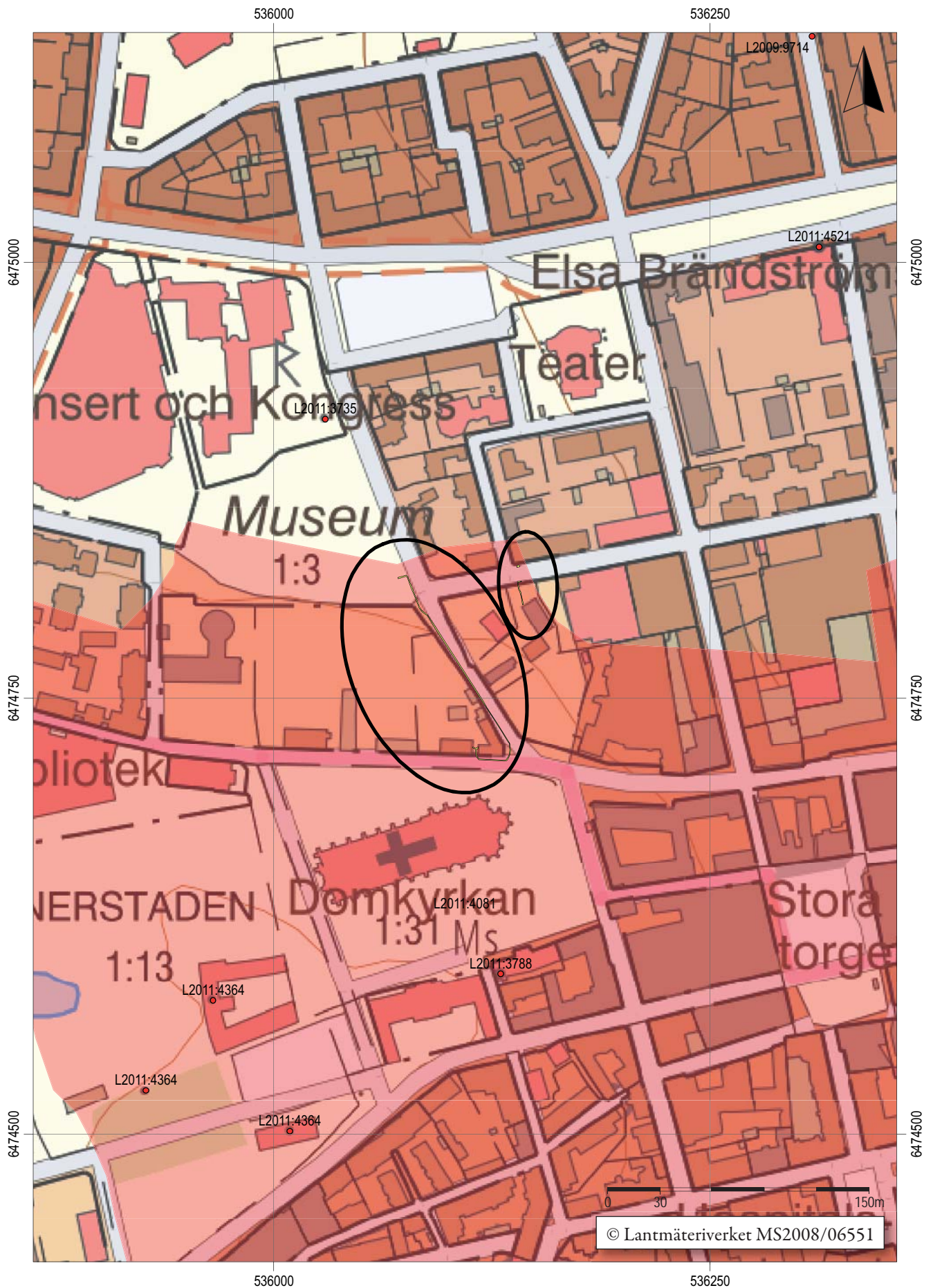
Sammanfattning

Östergötlands museum genomförde en schaktningsövervakning i samband med grävning för optokanalisation till Syslomansgården samt Rhyzeliusgården i Linköping hösten 2021 - våren 2022.

Då kabelgrävningen inte krävde något större schaktdjup berördes mestadels moderna bärlager/fyllnadslager, med undantag för några partier i Gråbrödragatan mellan korsningarna Kungsgatan/Gråbrödragatan och Gråbrödragatan/Ågatan. Där nåddes orörd kulturlagernivå i botten av schaktet på en cirka halvmeters djup. Inne på kv Aposteln 3, d v s Syslomansgården, påträffades en rest av en kullerstensläggning som låg på 0,20 m djup under gårdsgruset.

Linnéa Hernqvist
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:3000.

Inledning

Sökanden hade för avsikt att schakta och förlägga optokanalisering till fastigheterna Absalon 20, d v s Rhyzeliusgården, och Aposteln 3, d v s Sysslomansgården, belägna inom fornlämningsområdet för Linköpings medeltida stad (L2011:4081). Schaktsträckorna i gatumark berörde fastigheten Innerstaden 1:3. I samband med grävarbetet genomförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vilken gjordes löpande under perioden 2021-11-01 och 2022-05-25. Undersökningen genomfördes efter beslut och på uppdrag av Länsstyrelsen Östergötland. Kostnadsansvarig var Utsikt bredband AB. Projektledare och rapportansvarig var Linnéa Hernqvist.

Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar

Det aktuella området är beläget centralt inom Linköpings medeltida stadsområde, L2011:4081, inom den del av staden som till stora delar ingått i domkyrkans och stiftets administration. Direkt söder om Ågatan/Hunnebergsgatan ligger domkyrkokoparken som användes som domkyrkans begravningsplats från tidig medeltid fram till 1811 (Feldt 2002). I en halvcirkel norr, väster och söder om domkyrkan var olika residensgårdar kopplade till kyrkans funktionärer placerade (Tagesson 2002). En av dessa är Allhelgonaprebendets residensgård, idag kallad Rhyzeliusgården, som rymmer ett av Linköpings få bevarade stenhus från medeltid (tomt nr 261, karta år 1696). Stenhuset kan sannolikt föras tillbaka till 1300-talets slut eller 1400-talets början och har genomgått omfattande ombyggnationer vid sekelskiftet 1500. Det nu aktuella kabelschaktet skulle grävas till en 1700-talsbyggnad öster om stenhuset.

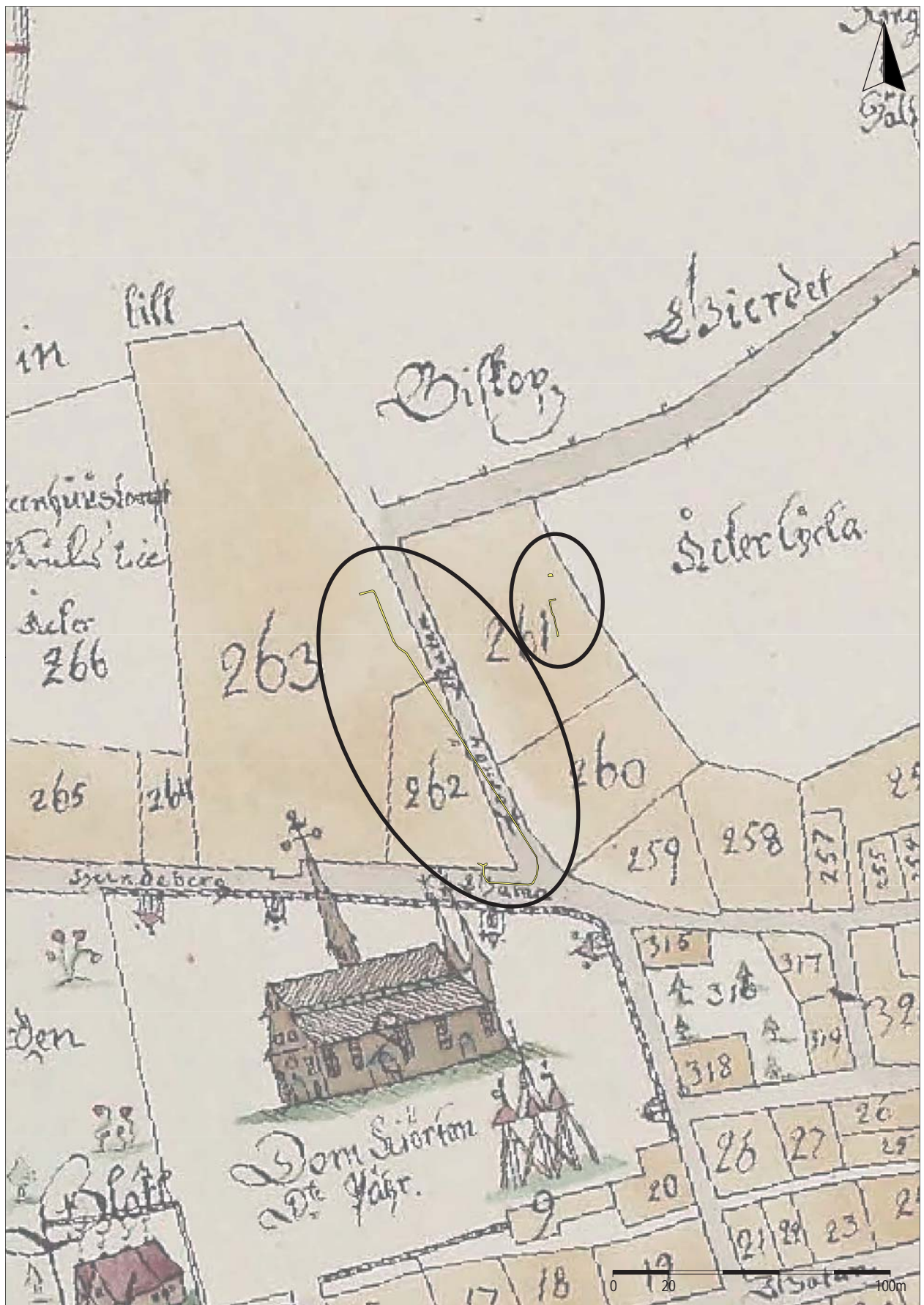
Vid arkeologiska undersökningar inom tomten har ett stort antal lämningar efter såväl sten- som trähus framkommit. Nordväst om det bevarade stenhuset har exempelvis en större halvkällare funnits. Bebyggelsen inom tomten tycks vara koncentrerad till gårdens mellersta och södra delar, grupperade kring en inre stensatt gårdsplan (Tagesson 2002:378f).

Kungsgatan anlades i mitten av 1800-talet (Hök 1968) och dessförinnan utgjordes området av tomtmark tillhörande residensgården. Vid grävning för fjärrkyla 2009 från museiparkens sydöstra hörn och genom Kungsgatan hittades bl a odlingslämningar efter småskalig odling från 1700-talet på tomter nr 261 och 263 på 1696 års karta (Karlsson 2011). År 2019 gjordes en schaktningskontroll i samband med schaktning för elledningar i samma område, på Kungsgatan och Gråbrödragatan, varpå det dokumenterades kulturlager som tolkades tillkommit i en ekonomidel på residensgården (Tagesson 2020).

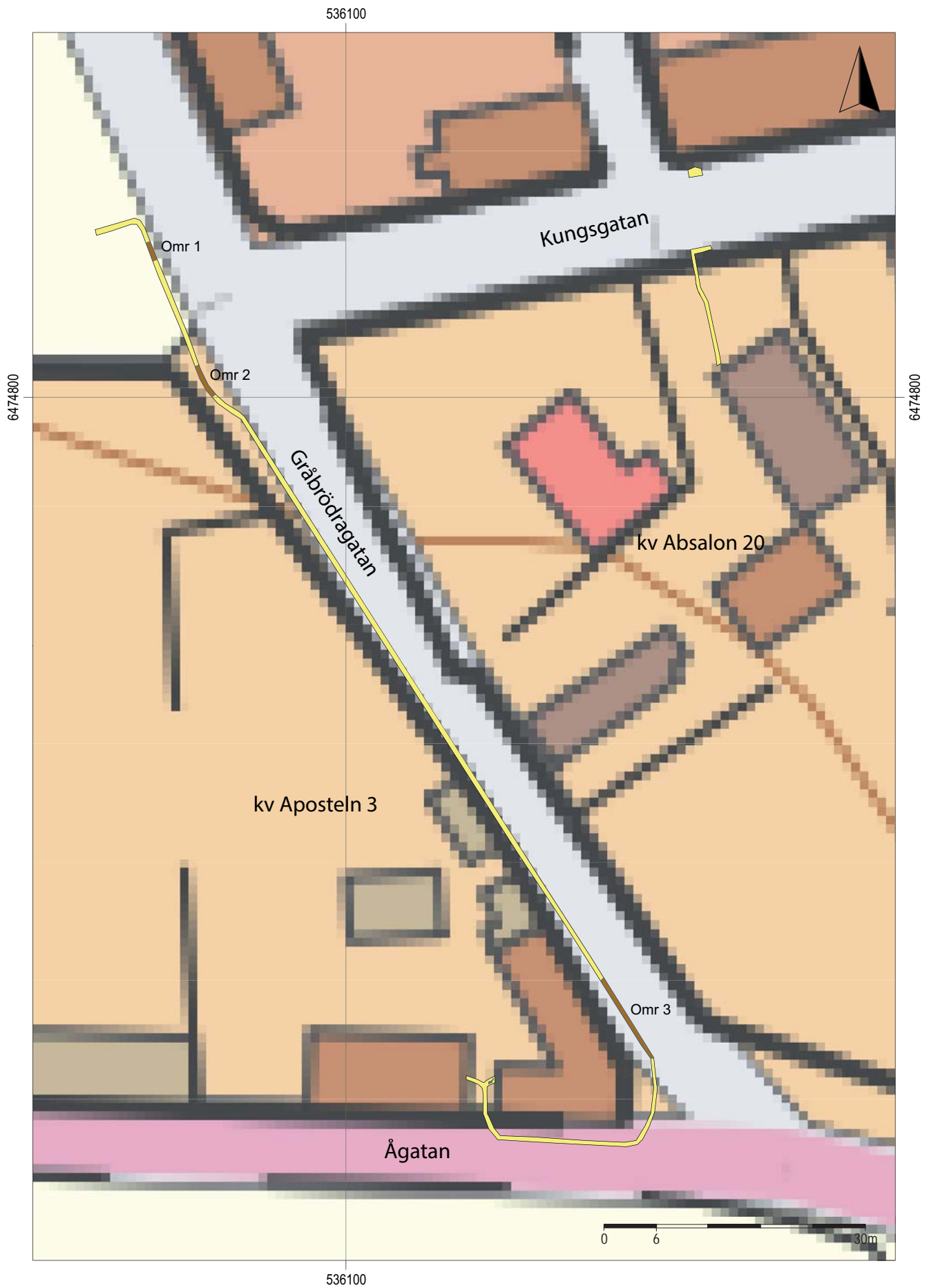
Gråbrödragatan, som tidigare kallades för Tornbygatan, finns belagd från 1500-talets början (Tagesson 2002:335). Gatan har även kallats för Domprostgatan och dess nuvarande namn fick den i början av 1900-talet. År 2000 utfördes en arkeologisk förundersökning i Gråbrödragatan i samband med igensättning av äldre vatten- och avloppsledningar. I korsningen Gråbrödragatan och Kungsgatan observerades kulturlager bestående av humös lera med inslag av småsten, tegel, kalksten/flis, kol samt enstaka ben. Vid undersökningen påträffades dock inte några daterbara fynd (Ohlsén 2000). I anslutning till platsen har även raseringslager med stenar, tegelkross och en bearbetad kalksten påträffats vid en undersökning år 1996 (Björkhager 2003).

Inom kv Aposteln 2 (dvs Biskopsgården), väster om Sysslomansgården, genomfördes omfattande forskningsundersökningar 1962 - 63 av Mannerstråle (Tagesson 1997, Feldt 2005, Feldt & Jonsson 2005). En mindre forskningsundersökning genomfördes 1991 (Tagesson 1991) och byggnadsarkeologiska undersökningar utfördes 1998 och 2005 (Feldt 2005). Bland annat har kulturlager och lämningar efter flera medeltida byggnader undersökts.

I samband med markarbeten i den södra delen av Sysslomansgården påträffades en stensatt brunn. Brunnen låg mitt för en dörröppning till ett uthus och var övertäckt med tätt liggande, kraftiga stockar. Den är sannolikt medeltida (Ohlsén & Ternström 2000). Dessutom har det grävts för fjärrvärme direkt intill nu aktuell sträcka inne på samma tomt, då hittades en stenläggning som daterades till 1800-1900-tal och under det kulturlager, varav ett daterades utifrån fynd till 1600-1700-tal (Ohlsén 2006).

Figur 3. Schaktsträckorna över 1696-års karta, rektifierad. Skala 1:2000.

Figur 4. Schaktplan. Bruna områden markerar utbredning för påträffade kulturlager inom det aktuella schaktningsdjupet. Skala 1:600.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att klargöra om stadslagret (L2011:4081) fanns bevarat i det berörda arbetsområdet. De lämningar som eventuellt framkom vid schaktningen skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning, samt om möjligt dateras.

Undersökningen genomfördes löpande som en schaktningsövervakning i samband med kabelschaktningen som gjordes med maskin. Dokumentationen har gjorts med RTK-GPS, planritning, beskrivning och fotografering och dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Undersökningsresultat

Rhyzeliusgården

Kungsgatan och Absalon 20

Från Kungsgatan till huset uppmätte kabelschaktet 15 m, 0,40 m i bredd och 0,30 - 0,40 m i djup. Schaktet innehöll påförd matjord av mörkbrun sand med någon porlins- och fajansskärva (ej tillvaratagna), sten och enstaka tegel. Delar av sträckan hade blivit påverkad av tidigare kabelgrävning med återfyllda massor som följd.

I gatumarken, inklusive den 1,50 x 0,80 m stora gropen vid elskåpet, berördes moderna bärlager och återfyllda massor. Kabeln kunde tryckas tvärs över Kungsgatan till elskåpet i befintligt kabelrör och schaktning uteblev.

Gråbrödragatan och Ågatan

Kabelschaktet grävdes från en kabelbrunn i Biskops parkens sydöstra hörn vid korsningen Kungsgatan/Gråbrödragatan, vidare i trottoaren på Gråbrödragatans västra sida och in på Ågatan till tomtmark i kv Aposteln. Schaktdjupet var 0,40 - 0,50 m. Inom tre delar av sträckan nåddes orörd kulturlagernivå på 0,40-0,50 m djup i schaktbotten under moderna bärlager/sandiga fyllnadsmassor. Dessa har markerats på schaktplan, figur 4. Övrig del av schaktningen höll sig inom de moderna bär- och fyllmassorna eller återfyllda massor i gamla ledningsschakt.

I omr 1, vid Biskopsparken, syntes ett mörkt brungrått siltig lager i botten av schaktet med sot, kol och små tegelfragment i. Vid en jämförelse med tidigare grävningar i närheten går det att se att det är toppen av samma kulturlager som påträffades vid grävning 2009 för fjärrkyla (Karlsson 2011). Det schaktet löper

tvärs över nu aktuell sträcka direkt söder om omr 1. Kulturlagret, tillsammans med två underliggande kulturjordhorisonter, tolkades vid 2009 års undersökning som odlingslager från 1600 - 1700-talen och innehöll fajans och obrända djurben (Karlsson 2011:6). Platsen ligger inom tomt nr 263 på 1696 års karta.

I botten av schaktet i omr 2 i Gråbrödragatan var ett luckert lager med mörkgrå humös silt med tegel, murbrukssfragment och grus.

I omr 3 mot korsningen Gråbrödragatan/Ågatan var ett heterogent lager av gul, brun och vit sand och grus med raseringsmaterial i. Tegel fanns från små bitar till hela tegelstenar, liksom murbruk, enstaka kol och sot, spridda skifferstensmul samt en järnspik.

Sysslomansgården

Aposteln 3

Schakten inne på kvarteret Aposteln innehöll återfylld sand på grund av tidigare grävarbeten, med undantag för ett intakt parti om 0,80 x 0,40 m intill det östra boningshusets västra vägg. Här, på 0,20 m djup under gårdsgruset, framkom en kullerstensläggning byggd utav 0,10 m stora stenar med jämn ovanyta. Lämningen

Figur 5. Kabelschaktet där det passerade genom porten från Ågatan in på tomtmark i kv Aposteln 3. I förgrunden syns kullerstensläggningen. Foto mot söder med domkyrkan i bakgrunden. Foto: Linnéa Hernqvist, ÖM.

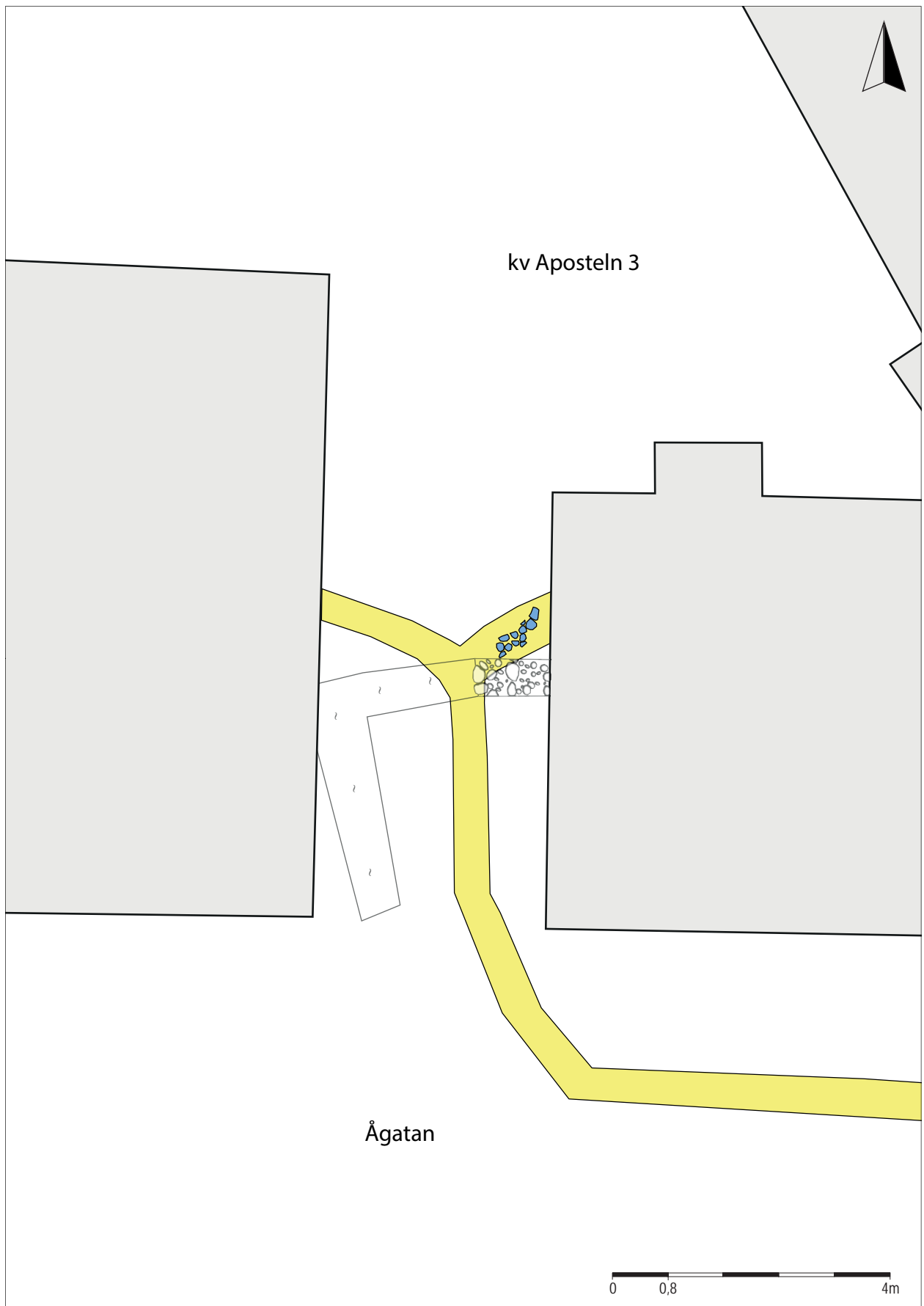
Figur 6. Stenläggning. Foto: Linnéa Hernqvist, ÖM.

var skadad mot fasaden. Det gick att ana en nedgrävningsskant i södra schaktväggen som antyder att man har grävt närmast fasaden i senare tid och plockat bort stenar. Kabeln kunde läggas ovanpå stenläggningen som därför lämnades kvar orörd men dokumenterades i plan före igenläggning av schakten.

Direkt söder om det aktuella schaktet, vid samma husvägg, har fortsättningen på samma stenläggning tidigare hittats vid en undersökning år 2006 när det schaktades för fjärrvärme till husen (Ohlsén 2006; se figur 7). I 2006 års schakt var stenar kvar dikt an mot husväggen. Till skillnad från aktuell grävning gick 2006 års schakt djupare och man kunde dokumentera lagren under stenläggningen, som visades ligga i ett sättsandslager av sand och grus. Under sanden var ett lerlager som i sin tur följdes av ett kulturlager med kol och ett

kritpipeskaft i som gick ned till en dryg halvmeters djup. Därunder var ett 0,15 m tjockt lager av vad som såg ut som steril sand, men det gick inte helt att säkerställa. Sanden fortsatte under schaktbotten. Kulturlagret med pipfyndet daterades till 1600 - 1700-talen och kullerstensläggningen till 1800 - 1900-talen. Om den sterila sanden skulle vara undergrundssand diskuterar Ohlsén att det är möjligt att äldre, medeltida lager kan ha blivit bortschaktade här. Alternativt kan det vara mycket ren sand som lagts ut efter stadsbranden år 1700 och att äldre kulturlager i så fall ligger djupare ner under vad som förefaller som ett tjockt sandlager (Ohlsén 2006).

Vid fältarbetet noterades att man längre in på tomten åt norr hade tagit bort gårdsgruset och frilagt en kullerstensläggning som troligen sträckt sig över hela den här delen av innergården.

Figur 7. Aktuellt schakt (gult) tillsammans med ett utsnitt ur en planritning från rapporten för 2006 års fjärrvärmeschaktning, rektifierad (Ohlsén 2006). Skala 1:80.

Referenser

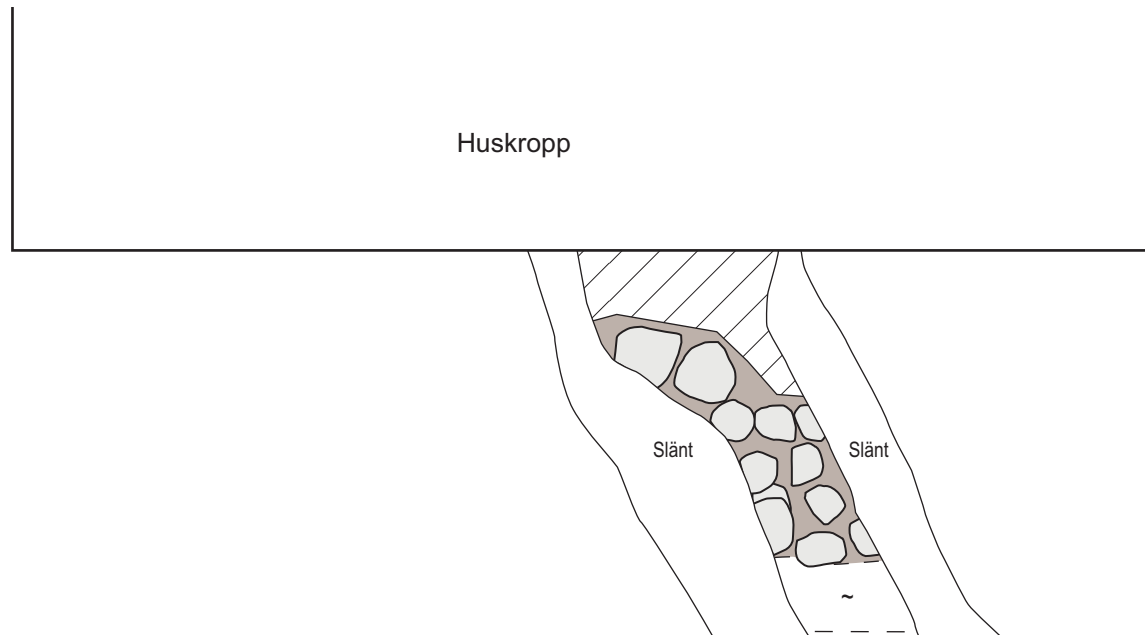
- Björkhager, V. 2003. *Arkeologiska undersökningar inom Linköping stad*. Samlingsrapport 1995-2002. Östergötlands länsmuseum. Kulturmiljöavdelningen. Rapport 2003:52.
- Feldt, A-C. 2002. *72 gravar på 29 meter - och kanske en äldre kyrkogårdsgräns*. Arkeologisk förundersökning, Domkyrkoparken, Linköping, Östergötland, Rapport 33:2002, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt, A-C. 2005. *Biskopens medeltida källare*. Byggnadsarkeologisk undersökning 1998. Kv Aposteln 2, Linköping, Östergötland, Rapport 2005:77, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt, A-C & Jonsson, K. 2005. *Ett nygamalt myntfynd från Linköping*. Myntstudier, mynttidskriften på nätet, nr 2005:2 - juni, www.numismatiskaforsokningsgruppen.su.se
- Hök, I. 1968. *Gatunamn i Linköping*. Linköping.
- Karlsson, E. 2011. *Fjärrkyla i Kungsgatan*. Östergötlands museum. Rapport 2011:59.
- Ohlsén, M. 2000. *Gråbrödragatan mellan Ågatan och Kungsgatan*. Östergötlands museum. Rapport 2000:9.
- Ohlsén, M. 2006. *Ågatan 61 B. Kv Aposteln*. RAÄ 153, Linköpings stad och kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2006:43. Östergötlands länsmuseum.
- Ohlsén, M & Ternström, C. 2000. *Kv Aposteln 3, Linköping. Anmälan av utförd arkeologisk undersökning*, Arkivhandling, Östergötlands länsmuseum.
- Tagesson, G. 1991. *Kv Aposteln 2*. Linköping. Arkeologisk undersökning, Rapport, Östergötlands länsmuseum
- Tagesson, G. 1997. *Arkeologisk undersökning 1962- 63. Kv Aposteln 2 och Absalon 1*. Linköping. Rapport, Östergötlands länsmuseum.
- Tagesson, G, 2002. *Biskop och stad*. Linköping.
- Tagesson, G. 2020. *Ett schakt genom Allhelgonaprebendets residensgård, Gråbrödragatan/ Kungsgatan, Linköping*. Östergötlands län, Östergötland, Linköpings kommun, Innerstaden 1:3, fornlämning L2011:4081. Arkeologisk förundersökning och undersökning. Arkeologerna (SHM). Rapport 2020:140.

Karta

Linköpings stiftsbiblioteks samlingar:

Geometrisk grundritning. Linköping stad 1696. Anders Nilsson. Fotolitografiskt nytryck.

Bilaga 1. Ritningar

kv Aposteln 3
Syslomanngården
Linköpings stad och kommun, Ög
L2011:4081
Planritning 1
Skala 1:20
Dnr 0174/21
2022-05-25 Linnéa Hernqvist
Renritning Johan Levin

Östergötlands museum genomförde en schaktningsövervakning i samband med grävning för optokanalisering till Sysslomansgården samt Rhyzeliusgården i Linköping hösten 2021 - våren 2022.

Då kabelgrävningen inte krävde något större schaktdjup berördes mestadels moderna bärlager/fyllnadslager, med undantag för några partier i Gråbrödragatan mellan korsningarna Kungsgatan/Gråbrödragatan och Gråbrödragatan/Ågatan. Där nåddes orörd kulturlagernivå i botten av schaktet på en cirka halvmeters djup. Inne på kv Aposteln 3, d v s Sysslomansgården, påträffades en rest av en kullerstensläggning som låg på 0,20 m djup under gårdsgruset.

ISSN 1403-9273
Rapport 2022:48